

A NEMEK TÁRSADALMI ESÉLYEIRŐL A PESTI ZSIDÓ KÖZÖSSÉG HIVATALOS JEGYZŐKÖNYVE ALAPJÁN

A 19. század eleji pesti zsidó közösség jegyzőkönyvéről

Amikor ezt a súlyos könyvet először vettem kezembe, autoritását a kötésén keresztül megéreztem. Ez az érzés valószínűleg a könyv méretének, és a bejegyzések kézírásának volt köszönhető. Az óriási, vastag oldalak magukba foglalták az 1828–1833. évi időszak zsidó neveit és történeteit, sőt azok következményét is. Az események koncentrált megjelenítése miatt a szereplők egyéni élete vesztett fontosságából, és a hangsúly a közös pesti tartózkodásra terelődött át, amelynek akkori hivatalos neve – többek között - *jüdische Gemeinde* volt.

1827 körül Pesten több mint 3000 zsidó személy tartózkodhatott.¹ Patachich tanácsos úr leírása alapján, aki a zsidókat csak futólag említett az amúgy részletes pesti krónikájában, 1832-ben, Pesten már 5326 zsidó személyt számláltak, akiknek többsége a zsúfolt Terézvárosban élt.² A pesti zsidó jegyzőkönyv első bejegyzése 1828. július 1-jén eme szavakkal kezdődött:

„Wir beginnen gleich jetzt mit Verwaltung des uns anvertrauten Amtes mit strenger Untersuchung jener Zweige, worauf die fernere Eintracht und Wohlfahrt unserer Gemeinde begründet werden sollen, dabei wird unser Haupt-Augenmerk auf die Reserven zur Betreibung unserer bestimmten Ritual-Ausgaben geleitet, diese Reserven bestehen laut dem Statthalterei-Befehl vom 9. März 1824 Nr. 6314 in der Accise auf unser Koscher-Fleisch für deren wichtige Einbringung, ohne eine einzelne Parthei noch aber die Gemeinde-Cassa zu beeinträchtigen, wir das leichteste und zweckmäßigste Mittel aufsuchen zu müssen glauben.“³

¹ 3491 Dorffinger adatai szerint. De a valóságban ez a szám nagyobb, akár 7000 fő is lehetett, ha hozzáadjuk azokat, akik engedély nélkül tartózkodtak Pesten. DORFFINGER 1827, 51.

² PATACHICH 1833.5. Terézvárosban akkoriban 23 293 fő élt. Patachich részletesen leírta Terézváros akkori házállományát, az utcák állapotát, például a városi kivilágítást. Lásd PATACHICH 1833, 17.

³ Jegyzőkönyv: 1. Ford.: A ránk bízott hivatali teendőket azonnal kezdjük meg, és először szigorúan ellenőrizzünk minden (gazdasági) ágazatot, amelyre közösségünk jövőjét és jólétét kell alapozni. Ennek során figyelmünk elsősorban a forrásokra irányul, amelyek szükségesek bizonyos szertartásaink elvégzésével járó kiadások (fedezésére). A helytartósság 1824. március 9-i, 6314. számú parancsa szerint a forrást a kóser húsunk adójának behajtásában látjuk, de károsítani senkit, a közösségi pénztárat sem kívánjuk, és úgy véljük, hogy a legkönnyebb és legcélszerűbb eszközöket kell keresni. (Fordítás itt és más helyen a cikk szerzőjétől származik.)

Az éppen megválasztott új vezetőség azt nyilatkozta, hogy azonnal neki lát a hivatali feladatainak, és elsősorban azokat az ágazatokat veti szigorú ellenőrzés alá, amelyek érzékenyen érintik a közösség jólétét. Az elnökség figyelme mindenekelőtt a „bizonyos rituális kiadások elvégzéséhez szükséges” forrásra irányult, amely a helytartósság 1824. március 9-i, 6314. számú „parancsa” alapján szedett kóserhús-adó volt. Az új vezetőség ígéretet tett arra, hogy egyetlen érintett felet, sőt a közösségi kasszát sem fogja ezzel kapcsolatban megrövidíteni.

A szép kurrens írással írt jegyzőkönyvi oldalakat a gazdasági célszerűség és a hagyományhoz való hűség jellemezte. A német nyelvű szépírásról valószínűleg Fischer József, a terézvárosi kalligráfus gondoskodott.⁴ A gazdasági állapotok ügyében viszont a jegyző úr sem tehetett semmit: a közösségi egyesületi pénztárak, sőt a főkassa is csak ritkán rendelkezett a közösségi élethez szükséges anyagi eszközökkel.

A közösség férfitagjainak nyilvános viselkedése sem volt mindig tökéletes: egyesek veszekedtek, mások még a zsinagógában is hangoskodtak. A jegyzőkönyv 28. oldalán van egy 1828. novemberi bejegyzés arról, hogy Pariser Michael nevű közösségi sámeszt Ries Simon, a zsinagógai szolga mindenki előtt hangosan sértegette.

Mivel a sértés a nyilvánosság előtt esett meg, a feljelentett sámesznak nyilvános bocsánatot kellett kérni Parisertől, és még 5 forint-büntetést is meg kellett fizetnie. Pariser, akinek neve egyébként arra utal, hogy őse eredetileg Franciaországból jöhetett, a közösség kóser hentese is volt, ezért lakáscíme (*Schwarze Adlergasse 499*) Dorffinger úti kalauzában is megtalálható volt.⁵

A közösségi tagok között olyan is volt, aki az idő tájt a pesti hatóság fogdájában vendégeskedett. Ezt bizonyítja az 1828. október 30-i bejegyzés, amelyben Babet Schönaug a közösség segítségét kérte férjének kiszabadítása ügyében.⁶ A vallási hagyomány már nem volt tabu, így az istentisztelet formái is változtak az új ízlések és a judaizmusról alkotott emancipált elképzelések szellemében. Minden rohamosan változott, a női társadalmi magatartási minták pedig a polgárosodás kezdetét idézték.

A közösségi Jegyzőkönyvben a női nevek az elejétől a végéig a férfinevek árnyékában álltak. Mintha az egész pesti zsidóságot csak a férfiak képviselték volna. Csak kevés nyomát láthatjuk a női tevékenységnek, miközben a nők mélyen jelen voltak a közösség testében, és ilyen módon alkotó részei voltak annak. Úgy tűnt, hogy a közösség két testből állt: az egyik a nyilvános, a reprezentációs, amelynek neve „a zsidó” volt. Ezt a testet nevezzük „férfinek”.

A kevésbé említett másik testnek is két változata létezett: az „*Ehe Weib*” megnevezés alatt szereplő női test, és az „*Ehe Mann*”, vagyis az a konkrét személy, amely az adóösszeírásban a családi névsor első helyén állt. Így vagy úgy, de a női szerep mindig is a szexualitáshoz kapcsolódott, az intim jellegét

⁴ DORFFINGER 1827. 555. Megjegyzem, hogy a Zsidó Levéltárban fellelhető a közösségi Jegyzőkönyv pesti jiddis nyelvű változata is, amely azonban egy-két hónappal rövidebb a német nyelvű példánynál.

⁵ DORFFINGER 1827. 254.

⁶ Jegyzőkönyv: 37. A továbbiakban a jegyzőkönyvi hivatkozások a szöveges részben találhatók zárójellel elkülönítve.

pedig az olyan társadalmi státuszok, mint *Ehe Weib von, Tochter von... Witwe von...* stb. rögzítették.⁷

Bécsben és Berlinben már erősen fújt a felvilágosodás új szele, amely a magyar társadalmat is néhány éven belül egy egységes nemzeti nyelvű kultúrává kovácsolta. Az európai társadalmi reformtörekvések a zsidó társadalmat sem hagyták ki. Ezek a törekvések Pestre a német nyelvterületről érkeztek, amellyel a pesti zsidóságnak erős rokoni-üzleti kapcsolatai voltak. Az európai mintára szerveződő pesti városi tanács és bírói testület városépítő rendeletei emancipáló hatással lesznek majd a zsidó közösség életére annak ellenére, hogy a pesti városi lakosság egy részének zsidóellenes magatartását nem lehetett nem észrevenni.

Azok a reformok, amelyek a női társadalmi emancipációt eredményezték, kizárólag szociális jellegűek voltak és a tagok megélhetését igyekeztek biztosítani. A budai, illetve pesti tanács utasítására a közösségi elnökségnek meg kellett reformálnia a saját és az „idegen” (*fremde*) szegények ellátását. Éppen ebben a rétegben a nők túlsúlyban voltak. Az alamizsnaosztás már nem volt elegendő. Tekintettel arra, hogy a polgári társadalom feltételezte a társadalmi csoportok tartós állapotát a teljes társadalmon belül, hosszú távú megoldásokat kerestek. A szegényeket be kellett vonni az aktív közösségi életbe, hogy önellátóvá váljanak.

Nőknek, azonban, erre semmi esélyük sem volt. Szülésznői, vagy ápolónői minőségben ugyan mindig is szolgálták a közösség javát (jegyzőkönyv: 20),⁸ de ez a tevékenység csak a közösség női, vagyis nem nyilvános részét érintette. Ezért a nők nem kaptak fizetést a közösségtől, holott ez a tevékenység biztosította a közösségi test fennmaradásának legfontosabb feltételét.⁹ Nyugdíjat is csak egyes nők, és kizárólag férjük után kaphatták (jegyzőkönyv: 27).¹⁰

A női nevek és a velük kapcsolatos jegyzőkönyvi bejegyzések, amelyek többnyire a társadalmi egyenlőtlenségekről tanúskodnak

A jellegzetes társadalmi anonimitás ellenére 182 női név is fellelhető a pesti közösségi jegyzőkönyv oldalain. A nevek többnyire német-latin eredetűek, és közülük elég sok becenév fordul elő. Peppi, Sali, Leny – mind olyan nyelvi formák, amelyek népies jelleget kölcsönöznek a dokumentumnak. A férfiak, ezzel szemben, a jegyzőkönyvben nem szerepelnek az ilyen kicsinyítő-becéző formában. Ezzel a gyermeki sajátossággal a női testet tűntették ki, és erre az

⁷ ... neje, ... lánya,.... özvegye.

⁸ Jegyzőkönyvi szakkifejezések: „Krankenwächterinnen” (Lena Straßburg, Eva Friedländerin, Nanet Löwy, Maria Löwenbein, Sajndel Schneider), illetve „Kindl-Bett Wächterinnen” (Sara Kostlitz).

⁹ Lásd: Wahrmann Israel rabbi özvegyére vonatkozó bejegyzést.

¹⁰ Ezzel a témával Dr. Béla Bernstein rabbi is foglalkozott, aki ugyancsak állította, hogy a nők gyakrabban viselték a nem héber származású neveket, mint a férfiak. Az idegen származásúnak Bernstein az egyes jiddis neveket is felsorolta, mert a jiddist Bernstein „zsargonnak” tartotta. BERNSTEIN 1923. 96–99.

évek folyamán a magyar társadalom rá is szokott. Hiszen a „kisszívem”, „kis kincsem” és egyéb becézgetés még ma is a „nőieség” fogalmi szótárához tartozik.

A jegyzőkönyv alapján nem állíthatjuk, hogy a nőknek csak német nevűk volt, miközben a férfiak az eredeti héber neveket megőrizték volna. Rachel, Lea és Rebekka ugyanolyan gyakran fordultak elő, mint Marcus, Moritz vagy Karl.¹¹ Persze, a jegyzőkönyvben csak a nyilvános névformákat írták be.¹² Egy-két eset kivételével a jiddis nevek sincsenek ott. De a legtöbb nőt úgylis név nélkül, a férfitagok lányaként, feleségeként vagy özvegyeként jegyezték be.

Néha a levéltári adatok alapján összeállítható egy-egy női történet, de a női nevek többsége futólag fordul elő a forrásokban.

Főleg az idősebb özvegyek kértek segítséget, vagy támogatást a közösségtől, ha nem tudták biztosítani az ellátást, vagy ha problémájuk akadt a rokonsággal, a hagyaték rendezésével, illetve az örökség elosztásával kapcsolatban. Gyakran fordultak elő a zsinagógai ülések miatti viták, ha apjuk, vagy férjük halála után más családtagok kisajátítottak a feleségekre, illetve leányokra hátrahagyott, vagyoni értéket képező zsinagógai helyet.

A nők arról is gondoskodtak, hogy a család ne maradjon egy férfi családfő nélkül, ami társadalmilag kedvezőtlen volt a család számára. Sok özvegy toleranciát, vagy kommoranciát kért vejük részére még akkor is, ha tudták, hogy ezek a személyek később visszaélhetnek a jóindulatú kezdeményezéssel.

Így Rebekka, „Jonas a volt kóser hentes” özvegye is kérte a közösségtől a segítséget Marcus Boschkowitz veje kommoránsi státuszának megadásához, aki már a kitoloncoltak névsorába került (jegyzőkönyv: 11).

A jegyzőkönyvben előforduló női nevek harmadik csoportját a házasságra érett lányok, illetve az új házasságot tervező özvegyek alkották. Ez a csoport általában a házassági engedélyért fordult az elnökséghez, és a nevük így került a közösségi krónikába. Az engedélyt vagy a jövődő vőlegények, vagy maguk a menyasszony-jelöltek kérték, ha a vőlegény nem volt pesti. Az engedélykérelmeket az illetékesek (ezek általában rabbik, de Pesten akkor-tájt *dajonim*, azaz a vallási bírák voltak¹³) gondosan megvizsgálták, hogy elkerüljék a többnejűséget, illetve a többférjűséget. Az egyik 1830. évi eset pontosan erről szólt. Akkoriban gyanú merült fel, hogy egy bizonyos Catharine Bautler 1819 és 1821 között, házassági engedély nélkül már egyszer megházasodott. Az ügyben egy hivatalos vizsgálatot is indítottak, amelynek eredményéről később, sajnos, semmit sem írtak. Minden esetre világos, hogy a házasságot egy nagyon komoly üzleti eseménynek tekintették. Megjegyzem, hogy a pesti menyasszonyok a 19. század elején még nem minden esetben

¹¹ Néhány héber vagy jiddis nevet találtam a Budapesti Fővárosi Levéltár anyakönyvi feljegyzéseiben. BFL Geburtsregister 1836–1846, Israelitische Kirche, Budapest, 1. Band.

¹² Jegyzőkönyv: 2–3. Az 1828. július 1-i első számú ülésről készült bejegyzés megemlíti például Simon Oppenheimert és Israel Brüllt mint két hivatalban lévő *dajonim*. „Sidur-Kiduschin”, azaz a házasságkötés a *dajonim* funkciói közé tartozott. Abban az esetben, ha a pesti zsidók rabbist választottak volna, ezt a funkciót a rabbi vette volna át.

¹³ PIH-II-B-2, ill. PIH-II-Ba.

maradtak Pesten, ahogy azt a Zsidó Levéltárban található házassági szerződések is bizonyítják.¹⁴

Nagy ritkán egy-egy elvált nő neve is előbukkan a kérvényezők közül. 1828 és 1833 között csak két ilyen eset volt. Az egyik elvált nőt Hany Preissnek hívták. Hany Preiss a helyi Cohn Simontól vált el. Az 1830. május 17-i bejegyzés értelmében Hany szeretett volna a „testvére és sógora” tartózkodási helyére elutazni, amihez a közösségtől egy igazoló okmányt kért. Az eset világosnak, egyszerűnek bizonyult és nem kért kivizsgálást.

A másik eset, amelyben előfordult egy elvált nő neve, a Berger házaspár rózsahaborúja volt. Ebbe az ügybe nemcsak a pesti, de az óbudai zsidó közösség is belekeveredett. Úgy tűnt, hogy a feleség kérte a válást, legalábbis egészen tudatosan harcolt az anyagi követeléseirért. A válófélben lévő házastársak nevei körül több félreértés is adódott. Az 1830. május 9-i bejegyzésből (jegyzőkönyv: 74) értesülünk egy válóperről, amelyben a kérvényező a különélő („separiert”) feleségéről írt. A kérvényezőt Jacob Bergernek hívták, aki Tettingből (azaz Tétényről) származott. Berger egy listát adott át a feleségénél lévő bútorokról: „welche sich bei seiner separierten Frau Betty, geborener Breisach befinden sollen mit angeblichem Betrag von f801 w.m.”¹⁵

Az elnökség úgy döntött, hogy egy közjegyzőt küld a házaspárhoz, hogy az értéktárgyakat felbecsülje. De ez idő alatt a bútoroknak ott kellett maradni a különélő feleségnél, amíg a tartási díjat (*Allatur*) meg nem állapítják.

Jacob Berger neve a 102. oldalon, de egy másik üggyel kapcsolatban ismét megjelent, a válóperben tovább egy ugyancsak *tettingi* születésű Joseph Berger szerepelt, akinek feleségét nem Bettynek, hanem Chatynak (azaz Khatynak) hívták. A leírt részletek alapján azonban feltételezhető, hogy ugyanarról a házaspárról van szó, csak a neveket valamikor hibásan írták be. A feleség anyagi követeléseit az elnökség minden esetre elejétől kezdődően támogatta. Január 6-án Chaty Berger kérte, hogy tartásdíj gyanánt foglaljanak le 600 forintot Joseph Mayer nevű sógoránál (jegyzőkönyv: 78). 1830. január 13-án ezzel kapcsolatban a következő döntés született a jegyzőkönyv 11. pontjánál: „Chaty Berger ist mit ihrem Schwager Joseph Mayer einverstanden, und wegen der vorläufigen Inhibierung der f600 w.m bey demselben eine Instanz von Seiten der Gemeinde-Vorsteher aus Löbl. Gericht gemacht worden, die ganze Versammlung aber wurde auf den 30. dieses (Monats) vertagt”.¹⁶

Szeptemberben a peres felek közötti közvetítést Moritz Bauer, a pesti elnökség egyik legügyesebb tagja vette át, aki a következő eredményre jutott: „Herr Moritz Bauer referiert, dass sein wiederholter Versuch zur Ausgleichung der

¹⁴ w. m. – azaz „Wiener Münze”.

Ford.: „amelyek állítólag Betty, született Breisach nevű különélő feleségénél megtalálhatók. A (butorok) állítólagos értéke 801 bécsi koronát tesz ki.”

¹⁵ „Khati Berger megállapodott Joseph Mayer nevű sógorával, és 600 bécsi koronát kitevő összeg miatt a közösség előjáróiból, a tisztelt bíróságból fellebbezési fórumot alakítanak, a teljes ülést pedig e hó 30-ára napolják el.”

¹⁶ Móríc Bauer úr jelenti, hogy Joseph és Khati Berger házaspár kiegyezésének ügye ismételt próbálkozása ellenére nem hozott eredményt, Joseph Berger a fellebbezés miatt az óbudai betdinhez kíván fordulni.”

Eheleute Joseph und Chatti Berger noch nicht gefruchtet, und Joseph Berger zur Appellata beim Altofener Besdin anfrage...¹⁷

A bejegyzés mutatja, hogy még Bauer sem tudott gyors pozitív eredményt elérni, és Joseph Berger az óbudai bírósághoz fordult. Többek között azért, mert a ténylegi zsidó közösség az óbudai fennhatóság alá tartozott. 1830 októberében az óbudai *betdin* foglalkozott az ügygel. A pesti zsidók azonban úgy döntöttek, hogy: „das hiesige Besdin“ (Gericht) für die Schlichtung zuständig war. Wenn sich Joseph Berger in Altofen beraten lassen will, soll er auf eigene Kosten dorthin fahren.¹⁸ (jegyzőkönyv: 95)

Az ügy ugyanis a pesti közösség szuverenitását érintette, ezért az a döntés született, hogy ha Berger úr ragaszkodik az óbudai bírósághoz, akkor az utazási és a bírósági költségeket saját magának kell térítenie. Két *betdin* (itt: „Besdin“, askenáz kiejtéssel) úgy határozott, hogy egy bizottságot hoznak létre, amelyet az egyik pesti elnök vezet majd. De a pesti zsidók egyértelműen az elvált feleséget támogatták. Talán azért, mert Chaty – minden valószínűség szerint – a pesti közösség egyik elnökének (Breisach) családjához tartozott.

Szokatlannak tűnik az 1830. október 12-i bejegyzés az aktuális napirend 9. pontjához. Jütel Cohn ugyanis Löbl Cohn miskolci zsidó felesége volt, mégis személyesen fordult a közösséghez, hogy pénzét letétbe helyezhesse (jegyzőkönyv: 94).

Ennél súlyosabb volt Adelheit, a bécsi Mayer Hirschl tolerált kereskedő lányának ügye. Mayer Hirschl veje az apósa halála után azonnal magához vette annak tolerancia-okmányát, amiért Adelheit panaszt nyújtott be ellene. Az előjáróság kimondta, hogy az okmányt jogtalanul tulajdonították el és elrendelte annak haladéktalan visszaszolgáltatását az elhunyt leányának (jegyzőkönyv: 136).

Sara Saxl özvegy a zsinagógai ülés miatt panaszkodott. Saxl a lengyel zsinagóga (*polnische Schul*) tagja volt. Az elnökség utasította a zsinagóga előjáróit (*gabaim*) az ügy kivizsgálására. Ez az ügy nemcsak azt bizonyítja, hogy a nőket gyakran ilyen módon is károsították, de azt is, hogy minden zsinagógának voltak ülés-könyvei, mert az ülések a vagyon egy részét képezték. Azokat örökölni, árverezni és átruházni is lehetett. Egyébként a régi zsinagógában (azaz nem az un. *Kultus-Templomban*) 1830 körül 174 férfi és közel 134 női ülés volt (jegyzőkönyv 133).

Ilyenek voltak, így éltek a zsidó nők a pesti letelepedés első évtizedeiben

Az első nő, akit a közösségi jegyzőkönyv 1828. május 15-i bejegyzése említ, *Bernat Schlesinger* helyi zsidó adózó özvegye volt (jegyzőkönyv: 10). Szorult helyzetében a nő sürgős segítséget kért a közösségtől. Támogatására egy „Collectát“ (kollektát, azaz pénzgyűjtést) rendeltek el, amelynek eredmé-

¹⁷ „.... az itteni betdin (bíróság) illetékes az ügy rendezésére. Ha Joseph Berger Óbudán tanácsot akar kérni, menjen oda saját költségén.”

¹⁸ BFL Intimata, a. m. 4647-4957/II. 881.

nyeképpen 22 forint jött össze. Hogy ki volt ez a Schlesinger asszony, sajnos nem tudjuk. Még a nevét sem ismerjük! A levéltári közösségi iratokban több Schlesinger található meg: egy Izsák, egy Salamon és legalább két Bernat (Bernard) Schlesinger. Az egyik Schlesinger aláírása látható az 1814. évi levélen, amelyet több pesti tolerált, adózó és védett zsidó írt alá.¹⁹

De az is lehet, hogy arról a Schlesingerről van szó, aki szinte minden elnökségi ülésen ott volt a közösség hivatali helységében. Dorffinger „Wegweiser” című úti kalauzában is találtam egy Bernat Schlesinger termékkereskedőt.²⁰ Ez a férfi Lipótvárosban (Leopoldstadt 271) élt, ahol a tehetősebb zsidók béreltek lakást. Egy másik Bernard Schlesinger Terézváros 532. szám alatt lakott. Foglalkozása szerint egy kereskedelmi ügynök volt, ami nem jelentett egy biztos jövedelmet. A ház, amelyben a Schlesinger család lakást bérelt, az Országút (Landstraße) és Király utca (Königgasse) sarkán állt. Dorffinger ezt a házat egy építészeti nevezetességeként ajánlotta az utazók figyelmébe. Közvetlen közelében volt az 533. számú ház, amelyben mindkét zsinagóga és a zsidó közösség elnöksége is működött.

Minden valószínűség szerint a második Bernard (Bernat) Schlesinger hagyta özvegyét anyagi háttér nélkül, aki ezért szorult a közösség segítségére. A szegény nő többször volt kénytelen segítséget kérni, és nem ő volt az egyetlen, aki ennyire nélkülözött.

Bela, egy Wolf Helischau özvegye a havi támogatásért fordult a közösséghez. Lena (Eleonora) Popper 1829. július 26-án ismételtén kérte a közösség segítségét „nyomorúságos helyzetében”. A közösség 20 forintot adott neki a jótékonyági gyűjtésből. Rachel, „Salamon Bauer pesti zsidó” özvegye ugyan csak júliusban kért segítséget „szorult helyzetében.”

Theresia, Leopold Tettinger özvegye 1829-ben kért egy igazolást a közösségtől, amellyel vejét – Hamburger Dánielt - akarta ösztönözni, hogy segítsen 5 kiskorú gyermeke felneveléséhez (jegyzőkönyv: 42): „Theresia Witwe des Leopold Tettinger bittet um Gemeindezeugnis, dass sie zur Erhaltung ihrer 5 unversorgten Kinder die Beihilfe ihres Schwiegersohns Hamburger Daniel benöthige.”²¹

Tettinger család valamikor tehetősebb lehetett. Először az 1791-ből származó iratokban találkozunk ezzel a családi névvel.²² Jacob David Tettinger alvállalkozó volt a „Zsidó konyha” (Garküche) vállalkozásban. Az apja halála után Catharina nevű leánya vette át az üzletet, amelynek keretében kóser borral és pálinkával látta el a „Zsidó konyhán” étkező zsidó kereskedőket. Ez az üzleti tevékenység egy hagyományos családi vállalkozássá vált. Dorffinger útikalauza szerint Theresia Tettinger pálinkakereskedő Terézváros 1. szám alatt lakott. Az 1826. évi „Conscripció” ezt a címet az Országút 1-re pontosítja. 1826-ban Theresia már özvegy volt, és egyedül nevelt 2 fiát és 2 lányát. Akkoriban Theresia már 25 éve tolerált státuszban élt Pesten és első szám

¹⁹ DORFFINGER 1827. 570.

²⁰ Ford: „Theresia, Tettinger Leopold özvegye kér igazolást a közösségtől, hogy 5 ellátatlan gyermeke gondozásához Hamburger Daniel veje segítségére van szüksége.”

²¹ Lásd BFL: Intimata a. m. IV 1202 pp/XV 20 „Zsidó ügyek.

²² A „conscripció”-ban szó szerint ez áll: „zweifelhaf” (azaz „kétséges”).

alatt szerepelt a zsidó összeírásban. Egyébként, nem világos, miért beszél a jegyzőkönyvi bejegyzés öt gyermekről, holott az összeírásban csak négy gyermek szerepel. Az ötödik Theresia 22 éves leánya, Katharina volt, aki 1827-ben már maga is saját három gyermeket nevelt. Az összeírás adatai szerint Theresia rendszeresen fizette az adót és a türelmi díjat (*Toleranz-Tax*). Erkölcsileg „jónak” számított, de az anyagi helyzetét csak közepesnek értékelték. A közösségi átlaghoz képest azonban ez nem volt rossz.

Judit Braun nevű özvegy (1826. évi adóösszeírás 4. száma alatt), aki három fiával már 20 éve élt a pesti Akácfa utca 136. száma alatt, se tolerált, se komoráns nem volt. Judit teljesen vagyontalan volt és nem fizetett adót. Talán ezért merültek fel kételyek az erkölcsi állapota körül!²³ Az életkörülményei szerint Judit Braunt „szegénynek” (*arm*) minősítették, amiben semmi rendkívüli nem volt. Hiszen az összeírt 982 személy közül majdnem minden második számított szegénynek.

A Jegyzőkönyv 23. oldalán találkozunk Therese Auerbach nevével. Egy bizonyos Leopold Beer engedélyt kért a lánnyal való házasságkötésére, így merül fel Therese neve is. Az engedélyt a kérelmező megkapta, azzal nem is volt semmi gond. De az Auerbach család élete biztosan nem volt könnyű. Még a nagyobbik leány házassága előtt az anya magára maradhatott a gyerekekkel. 1828. szeptember 14-én kérte a közösség segítségét, mivel az „örült” fiát nem tudta egyedül ellátni. Az esetet Moritz Bauernek továbbították, aki akkoriban főpénztáros volt. A megoldást csak 1829-ben találták meg, amikor Herman nevű fiút a városi (*Bürger*) kórházban helyezték el, és havi 20 forint ellátást állapítottak meg (jegyzőkönyv: 57): „Auf Ansuche der Witwe D. Auerbachs ist für ihren wahnsinnigen Sohn Herman... derselbe auf einen Monat ins Bürgerspital einzunehmen, eine Anschaffung auf einen Monat zu f20 w m ausgefertigt werden.” Auerbach név, egyébként, nem volt teljesen ismeretlen. Előfordult a Jegyzőkönyvben, de Dorffingernél is. Legtöbb Auerbach festő-mázoló volt és Terézvárosban lakott. Ám volt egy Auerbach nevű filozófus is, aki Lipótvárosban élt. Therese Auerbach apja minden bizonnyal szobafestőként tartotta el családját haláláig.

Egy családi anyagi probléma rendezéséért fordult a közösséghez Coiten Bachrach özvegye (jegyzőkönyv: 149). Bachrach Theresia-t Jacob Hirsch nevű mostohaapja akarta megrövidíteni, aki visszatartotta mostohaleánya vagyonát. Theresia az egykori specifikáció szerinti anyagiak, értékpapírok és az őt megillető készpénz kiszolgáltatását, illetve kifizetését kérte, amihez a közösség elnöksége jogi segítséget nyújtott.

Minden egyes esetben az előjáróság a női panaszokat és kéréseket ugyanolyan gondosan vizsgálta, mint a férfiakét. Tény azonban, hogy a jegyzőkönyvben rögzített események aktív szereplői is csak a férfinevekkel jelölt személyek voltak, akik a női panaszokat vizsgálták, illetve orvosolták. A női nevet viselő személyeknek csak egy passzív, panasztevő szerep jutott. A férfiakból álló elnökség (*Vorstand*) ezzel szemben konstruktívan, mintegy védelmezői, apai szerepben lépett fel. Nyilvánvaló, hogy ehhez a férfiaknak min-

²³ Ford. „Özvegy D. Auerbach kérésére Herman nevű örült fiát egy hónapra felveszik a polgári (zsidó) kórházba, és a havi ellátást 20 korona értékben állapítják meg.”

den eszközük volt, miközben a nők az ítélkező, illetve igazságosztó szerephez hozzá sem juthatott. És mégis ez a minta úgy rögzült, mint a férfi aktív, illetve a női passzív karakterének valamilyen biológiai igazsága. A női beleszólás jogának korlátozása nem biológiai gyökerű, hanem a társadalmi viszonyokból eredt. Ezt a mintát nem egészen helyesen, patriarchálisnak nevezzük, holott valójában nem a nemek közötti viszonyt, hanem a társadalmi egyenlőtlenséget, az egyes csoportok jogfosztását tükrözi. A „patriarchális” mintát a családi kisközösség konzerválni tudta és hosszú évszázadokra megfosztotta a nőket az önrendelkezés jogától, illetve önellátás esélyétől.²⁴

Tartásdíj, nyugdíj, és egyéb szociális juttatások. Nők a társadalomért.

A pesti élet a legtöbb nő számára nem lehetett könnyű. Hogy a szegények mennyire valóban szegények voltak, mutatja a gyermekhalandóság statisztikája. 1826-ban 92 zsidó fiú és 84 zsidó lány született,²⁵ de 25 lány, illetve 29 fiú meg is halt. Abban az időben a zsidó közösségben halt meg legtöbb gyerek a pesti vallásellenkai csoportok adatai alapján.²⁶ Pedig a rendkívül nagy gyermekhalandóság egész Pestre is jellemző volt. Döbbenetes adatot olvashattunk az 1783. évi „Wiener Zeitung”-ban, amely arról írt, hogy 1782-ben Pesten 799 gyerek született, de 963 halt meg.²⁷

Főleg az első életév volt kritikus, az 1839-es halálozások egy harmada, például, ezt a kort érintette. De még ezen belül is elsősorban a házasságon kívül született gyermekek között volt nagyobb a halandóság: 100 gyermekből 21 halt meg még az első életévben, míg a házasságban született gyerekeknél csak 10-12. Az ok a szülők (elsősorban a dolgozó nők, például cseléd lányok, szakácsnők) testi gyengesége, valamint a gyerekek hiányos ellátása, illetve hanyag felügyelet lehetett.²⁸

A nagy halandóság oka a város egészségügyi állapota is lehetett, amelyet Bakács Tibor a „Budapest egészségügyének száz éve” című munkájában röviden így ábrázolt: a csatornázás praktikusán nem létezett, a vízvezeték csak egyes magánházakban volt. A személtakarítás ismeretlen volt. „A fertőző betegségek mibenlétét illetően éppen a kórokozók ismeretének hiányában a legellentmondóbb nézetek uralkodtak”.²⁹

A közösséghez való tartózkodás már egy bizonyos biztosítékot jelentett a zsidó nők számára, amit a jegyzőkönyvből idézett kérések igazolnak. De a legjobb „nyugdíjbiztosítás” mégis egy vagyonos férj volt. A prominens nagykereskedők elvált felesége is ellátást kapott. Moritz Ulmann vállalkozó esete ilyen szempontból tanulságos. Ulmann 1825-ben keresztelkedett ki a katolikus egyházban. Erre való utalást gyermekeinek keresztelői könyvében találjuk meg,

²⁴ BUTLER 1990. 52–53.

²⁵ DORFFINGER 1827. 53.

²⁶ DORFFINGER 1827. 53.

²⁷ *Wiener Ztg.* 1783 (5) 4. Az újságot (amint néhány más kiadványt sem) már nem sikerült beszerezni, ezért forrásként csak a Bibliográfia IV. kötetét adhatom meg: IV. 1965. 8.

²⁸ SCHLESINGER 1840. 92–93.

²⁹ SCHLESINGER 1840. 5.

ahol a „Szülők” rubrikájában a következő áll: „Mauritius Ulman neophytus cath.”

Moritz Ulmann fiait a Szent-István Bazilikában keresztelték meg. Minden gyerek névénél az a megjegyzés állt, hogy anyjuk zsidó volt.³⁰ Frommet Ulmann sohasem hagyta el a hitét, de beleegyezett gyermekeinek megkeresztelésébe. Moritz Ulmann elvált a feleségétől, de élete végéig gondoskodott róla és gyermekeiről.³¹

Ulmann feleségének nevét a pesti jegyzőkönyvben nem találtam, de Ulmann Moritz neve fellelhető. Az egyik bejegyzés arról szól, hogy Leon Rad, a közösség volt előljárójának megbízottja anyagi követeléssel kereste fel a közösséget. Ulmann úr ugyanis térítést követelt, amiért annak idején építési és javítási munkálatokat végeztetett a zsidó kórházban (jegyzőkönyv: 88). Ez 1830. augusztus 8-án történt, vagyis jóval kikeresztelkedése után. És még egy részlet: a javításokat Moritz Ulmann múltbeli kórházi tartózkodása miatt végezték el!

A jegyzőkönyv oldalain találkoztunk Rachel Wahrmann-al, az 1826-ban elhunyt (majdnem) első pesti rabbi özvegyével. A 27. oldalon olvasható a közösségi kiadások listája, amelyben többek között feljegyezték, hogy Israel Wahrmann özvegye 400 forint nyugdíjat kap a közösség pénztárából. Némely fizetéshez képest ez a nyugdíj nem volt kicsi. A fentiekben említett Michael Pariser, például, csak 75 forintot kapott munkáért. Ez azonban csak egy mellékkeresete volt, hiszen Pariser főállásban „sakter” (hentes) volt. Rachel Wahrmannal ugyanannyit kapott, mint Aron Bassist zsinagógai szolgálga, de Wahrmann asszony biztosan még örökölt is valamit. Ettől függetlenül az adóösszeírás szerint Rachel Wahrmann szegénynek számított.

Egyedülálló, szegény és beteg vagyontalan nőket a közösség – hagyományosan – ellátott. A közösségnek volt saját szegényháza (*Anie Irenu*). Az egyik bejegyzésből kitűnik, hogy napirenden volt az „özvegyek és árvák intézete” létrehozása (jegyzőkönyv: 31). Legtöbb esetben a kérelmezők csak az egyszeri alamizsnát kaptak, de volt egy névsor olyan szegényekről, akik rendszeres segélyben részesültek. Ezért Esterl Schönaug, például, kérte az elnökséget, hogy a közösség az állandóan támogatottak listájára vegye fel. A döntés pozitív volt: „...wird als billig anerkannt und dieselbe mit monatlich 40 Ft. vom künftigen Monat November anfangen unterstützt.” (jegyzőkönyv: 127)³²

Chevre Kadisa („Szentegylet”) hozzájárult a szegények támogatására fordított alapok létrehozásához. Az 1829. évi bejegyzésben Lena Freystadt egyszeri támogatásáról volt szó, aki betegsége miatt szorult segítségre. Összesen 16 forintot kapott, amelynek felét *Chevre Kadisa*, a másik részt „*Anie Irenu Cass*” (a szegény ház kasszája) fedezte.

A hivatalos formákon túl voltak olyan kimondottan női kezdeményezések is, mint a női kollektá (pénzgyűjtés), vagy a „Ros Hodes” női kör. Hogy a pénzgyűjtést a nők szervezték, igazolja az 1829. január 25-i bejegyzés. Rösel

³⁰ BFL Egyházi anyakönyvek: A99 Römisch-katholisches Pfarramt Szentistván város (alias Lipót), 1817–1829.

³¹ *Egyenlőség* 1921. április 9. 10-11. Mandl Bernát: Két tragikus zsidó asszony.

³² Ford. „... (kérését) elfogadták és havi 40 forinttal támogatják novembertől kezdődően.”

Schenk akkoriban már kétszer kért segílyt a közösségtől. Az aktuális kérését elutasították, mert a nők már szerveztek pénzgyűjtést számára: „da bereits für die Bittstellerin eine Collecta durch hiesige Frauen gemacht und gegeben wurde, kann ferner nichts bewilliget werden.”³³

Sara, Salamon B. özvegye, például, lányának esküvőjére gyűjtött pénzt. De ezért is engedély kellett kérnie a közösségtől, amit 1829. május 10-i bejegyzés bizonyít. Az 1830. októberi, 99. oldalon olvasható szöveg nemcsak a tagok reform készségét mutatja, de érdekes információt tartalmaz a szokásos magatartási normák változásáról:

„Marcus Stern referiert und leget einen Plan vor, nach welchem sowohl die hiesigen Hausarmen auf eine anständige Art versorgt, dann auch fremde Arme und Bettler mit maßgeblichem Almosen theile, und hiedurch das lästige Betteln der Rosch Hodesch-Weiber und anderer Bettler zu beheben, welche bisher geschehenen Anfang abgeholfen und bei gutem Erfolg ein diesfälliger Fond für die Zukunft erzwecket, dadurch dann in einigen Jahren mittels der von diesem Fond erschwingenden Interessen allein die Armen unterstützt werden können und die Notwendigkeit des Sammelns für Arme alle Jahre aufhören würde.”³⁴

A jegyzőkönyv 26. oldalán olvasható egy bejegyzés talán a nőegylet gondolatát segítette elő. Abraham Koppel számolt be arról, hogy Boráros tanácsos és iskolaigazgató úr kívánságára megszerveztek egy leányiskolát mindenféle kézi- kézműipari munka készítésére. Ez a bejegyzés azt jelentette, tehát, hogy Boráros János úr, aki a városi bíró és az egyházi iskolák igazgatója volt,³⁵ egyik látogatása alkalmából tett egy újító javaslatot a zsidó közösség vezetőinek. Hogy a keresztény nőegylet abban az időben Terézvárosban már működött,³⁶ tudjuk elsősorban Dorffinger könyvében található háztulajdonosi névsorból és az újsághirdetésekből, amelyek rendszeresen beszámoltak a jótékony hölgyek közhasznú munkájáról.³⁷

Pest város női lakosságának vagyoni és társadalmi szempontból kiemelkedő rétege a 19. század elején közös társadalmi céljait egyesületi formában is megfogalmazta. Bár ez csak a vagyonos, illetve rangosabb férfiak feleségeit és leányait érintette, mégis érdemes szót ejteni a pesti hölgyek egyesülési hagyományáról. Ugyanis 1866-ban meg fog alakulni az első pesti zsidó Nőegylet,

³³ „...mivel a kérvényező részére a helybeli nők már gyűjtettek és a pénzt át is adták, ezért semmi máshoz nem járulunk hozzá.”

³⁴ „Marcus Stern jelenti, hogy (kidolgozott) egy tervet, amelynek alapján a helybeli szegények rendes ellátást kapnának, de az idegen szegények és koldulók is megfelelő alalmaznához jutnának, és így be lehetne szüntetni a Ros-Hodes-asszonyok és más koldulók molesztáló koldulását. Ha minden jól megy, akkor jövőre egy megfelelő pénzügyi alapot lehetne létesíteni és néhány év alatt keletkező kamat összegéből lehetne segíteni a szegényeknek, felhagyva az eddigi éves pénzgyűjtés gyakorlatával.”

³⁵ BFL: IV. 1225/1, 1791–1802.

³⁶ A zsidó nőegyletről lásd LENDVAI 2002. 55–73; RICHERS 2002. 65–75.

³⁷ Dorffinger több pesti nőegyletet illetve intézetet említ. Lásd DORFFINGER 1827. 281, 284. Még egy példa: Vereinigte Ofner-Pester Zeitung a nőegylet tevékenységéről számolt be. *Vereinigte Ofner-Pester Zeitung* 1832. június 17. (49) 819.

amely már nemcsak egy zsidó közösség partikuláris érdekeit képviseli majd, hanem a közös céljait is tűzi maga elé, és elsősorban a pesti szegények és más rászorultak megsegítésével foglalkozik.³⁸

A nőegyleti tevékenység, amely a zsidó nők körében, egyébként, hihetetlenül gyorsan terjedt, ellene szól azoknak a téves elképzeléseknek, hogy a nők „biológiailag” inkább az otthoni munkára, saját családjának ellátására hajlamosabbak. Ugyanakkor éppen a jótékony nőegyleti munkából azt a következtetést is vonták le, hogy a nők empatikusabbak, illetve inkább hajlanak az altruizmusra, mint a férfiak. A nők társadalmi szférájának korlátozásából kialakult gyakorlat azonban nem adhat okot az ilyen elhamarkodott általánosításokra.

A feminista kultúrakutatás aktuális kérdéseiről egy konkrét női társadalmi réteg leírásával kapcsolatban

Dolgozatomban bemutatott példák meggyőzhetik az olvasót, hogy a pesti zsidó közösség egy olyan társadalmi minta alapján épült fel, amely természetesnek tartotta a társadalom által férfiakkal nevezett személyek elsőbbségét. A nők ellátása a férfiak vállalt feladata volt, amennyiben a nők teljesítették a férfiak által meghatározott női funkciókat, és pedig

1. feleségként biztosították a humánerő utánpótlását,
2. leányként férjhez mentek és így gondoskodtak a női társadalmi szerep folytonosságáról,
3. időskorban – özvegyként – a családok jóindulatára bízták magukat.

Egzisztenciális okok miatt a nőknek nevezett passzív személyek elsődleges célja a házasság volt, amire kiskoruk óta készültek.

Ez a szereposztás megfelelt a polgári társadalom rendjének, amely kizárta a nőket a nyilvánosságból, illetve a férfiakkal egyenértékű közösségi tagságból. A nők nevelése, illetve szakképesítése is ennek megfelelően valósult meg. A nőknek esélyük sem volt, hogy önállóan, a férfiakkal egyenlő átlagszinten lássák el magukat. Nem a természet, hanem a társadalom fosztotta meg őket ettől a lehetőségtől, aminek következtében rögzült a nők peremszintű társadalmi helyzete és a másik társadalmi testtől való függése. Ugyanakkor a vagyonosabb lakossági rétegekben ez a függés a női testet parazita életmódra kényszerítette. A nőket kritizáló férfiak, ezzel szemben, éppen a konstruktivitás és kezdeményezés hiányát vetik a nők szemére, amit a nők biológiai gyengeségével, az úgynevezett „nőiességgel” magyaráznak.

A mai feminista kutatás a társadalmi igazságtalanságok leírásáról végre áttér a női kultúra megfogalmazására, amelynek középpontjában a „női identitás” (azaz a nő fogalma) újraértelmezése áll. A feminizmus alanyává a valódi női test lesz, felváltva a társadalmi női struktúrát. De ki is ez a nő valójában? Valószínűleg nem az a lény, amely a világ minden táján „egyformán” elnyo-

³⁸ HROTÓ 2009. 154–156.

mott és jogfosztott, mert a nő elsődleges jellemzője nem a társadalmi magatartás.³⁹

Jelen dolgozat nem foglalkozik a feminizmus általános kérdéseivel, hanem egy konkrét vallás- és kultúracsoport testének női részével. A negatív példák ellenére arra szándékoztam felhívni a kutatók figyelmét, hogy a zsidóságról alkotott kép csak úgy teljes, ha a közösségek női tagjainak egzisztenciáját is felfedjük. Ez az egzisztencia lehet sajátos mindkét nem esetén, de a célokat és az érdekeket nem a testi nemiség határozza meg, hanem a társadalmi esélyek.

Az életállapotok leírása elsősorban a levéltárban gyűjtött anyagból indult. A helyszíni gyűjtés és leírás azonban csak a kezdeti stádiuma az antropológiai megértés felé, amely feltételezi az adatok valamely specifikus nyelvről való fordítását és azok utólagos értelmezését a társadalom szélesebb rétegei számára.⁴⁰

Vagyis a kultúra antropológiai kutatás szükségszerűen szoros kapcsolatba kerül a nyelvészettel, a történetírással, illetve más értelmezett társadalomtudománnyal. Az „eklektika”, tehát, számunkra nem lehet egy teljesen negatív fogalom.⁴¹ Ám egyes kutatók óvnak a tudományos „multiparadigmáktól”, mivel szerintük az ilyen „episztemológiai egytálétel” éppen a határok túlzott nyitottsága miatt nem teszi lehetővé a mélyebb elemzést.⁴²

Ezeket az aggályokat egy mai kutató a nyelvészet jövőjével kapcsolatban fejezte ki. A feminista kultúrakutatás eleve feltételezi több tudomány együttműködését és ezen kívül a szociális felelősségtudatot is. Az idézett kutató úgy képzelte el, hogy egy kakasviadal a jó antropológus számára csak ürügy arra, hogy az adott etnikai kultúracsoport szolidaritásáról vagy az egyéni identitás formáiról vitatkozzon.⁴³ Ám a feminista zsidó kultúrakutatás esetén a kutatónő nem kerülheti el a „kakasviadallal” kapcsolatos egyértelmű állásfoglalást sem!

IRODALOM

BAKÁCS Tibor

1948 *Budapest közegészségügyének száz éve, 1848–1948*, Budapest, Irod. Int.

BERNSTEIN, Béla

1923 A női nevek a kismartoni zsidó temetőben. *Magyar-Zsidó Szemle*, 40. évf. 2–3. sz., 96–99.

BUTLER, Judith

1990 *Gender Trouble*. Routledge, New York.

DORFFINGER, József András

1827 *Wegweiser für Fremde und Einheimische durch die königliche ungarische Freystadt Pesth*, Pest: Druck Trattner.

³⁹ BUTLER 1990. 2–3, 8.

⁴⁰ УШАКИН 2011. 25.

⁴¹ КОЗЛОВ 2011. 22.

⁴² УШАКИН 2011. 24. Az anyag primatizációjának problémájáról és a módszertani eklektikáról egy kötött paradigma kereten kívül.

⁴³ УШАКИН 2011. 25.

HROTÓ, Larissza

- 2009 Ungarische Frauen im Aufbruch zwischen Religion(en) und Politik. Ein Überblick über die Entwicklung der ungarischen Frauenbewegung, In: (ed. Annette Esser, Katharina von Kellenbach, Annette Mehlhorn, Sabine Bieberstein, Christine Gasser, Ursula Rapp) *Feministische Zugänge zum interreligiösen Dialog*, ESWTR, Peeters-Leuven-Walpole, MA/Belgium, 153–164.

КОЗЛОВ, Сергей

- 2011 Осень филологии. *Литературное новое обозрение*, Москва, НЛО, 110/ 4. 15–22.

LENDVAI Mária

- 2002 A pesti izraelita Nőegylet megalakulása és szociális intézményrendszerének kiépítése (1866-1885), In: Toronyi Zsuzsa (szerk): *A zsidó nő*. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Budapest.

PATASCHICH, József

- 1833 *Beschreibung der königlichen Freystadt Pesth*, Trattner-Károlyi

RICHES, Julia

- 2002 „Jótevény rablás” csupán? A Pesti Izraelita Nőegylet tevékenységi körei In: Toronyi Zsuzsa (szerk): *A zsidó nő*. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Budapest. 65–75.

SCHLESINGER, Ignác

- 1840 *Medicinische Topographie der königl. Freistädte Pesth und Ofen*, (Eine von der löblichen medicinischen Facultät zu Pesth gekrönte Preisschrift.) Buda: in Com. Kilian

УШАКИН, Сергей

- 2011 Осень, доползём ли, долетим ли до рассвета? *Литературное новое обозрение*, Москва, НЛО, 110, 4, 23–27.

LEVÉLTÁRI ÉS SAJTÓFORRÁSOK

Vereinigte Ofner-Pester Zeitung, 1832 (49), 819

Budapest Főváros Levéltár (BFL)

Zsidó konyha IV. 1202.c. Intimata a. m. 4647, 4957, 1789-1850

IV. 1202pp/XV.20. (lajstrom) Zsidó (Letelepedési, lakhatási ügyek) ügyek: 1786-1837, 1838-1855 Vegyes ügyek 1804-1841,

IV. 1225: Boráros János hagyatéka (1791-1802)

XV. 20: Budapest Egyházi anyakönyvek:

A 23, 24, 25, 28, 29, 34, 36, 37, 46 izr. (1836-1851)

Születési anyakönyvek: Geburtsregister

Halotti anyakönyvek: Sterberegister

XV. 20: A54, 58, 65, 67, 80, 96, 99, 100, 114, 116, 134, 136, 245

Keresztelői könyvek: Taufregister

Zsidó Levéltár

90. 63 Községi jegyzőkönyv [Protokoll] 1828-1833 PIH
PIH I-7. 1/1826 – Összeírás [Conscription] 1826
PIH I-7. 1/1827 – Összeírás [Conscription] 1827
PIH-II-B-2-a Házassági levél [Heiratsbrief]
PIH-II-B-2 Házassági szerződés

HROTKO, LARISSA

GENDERORIENTIERTE BESCHREIBUNG
GESELLSCHAFTLICHER
CHANCEN AUFGRUND DES
GEMEINSCHAFTSPROTOKOLLS DER
PESTER JÜDISCHEN GEMEINDE

Die vorliegende Arbeit beruht sich auf Beispielen aus dem wirklichen Leben. Sie zeigen, dass die erste jüdische Gemeinschaft von Pest es für selbstverständlich hielt, wenn ihre männlichen Mitglieder gesellschaftlichen Vorrang vor den weiblichen hatten. Aus gesellschaftlichen und existenziellen Gründen richtete sich das ganze Leben der Frauen nach der Eheschließung, für die sie sich bewusst vorbereiteten, statt sich geistig und beruflich zu entwickeln. Die Frauen wurden von Männern versorgt, wenn sie gemäß ihrem weiblichen Stand „funktionierten“. Zu den Voraussetzungen gehörten vor allem die Fortpflanzung, Familiengründung, Verpflegung vom Nachwuchs und von den Männern, Gehorsam und Unterordnung. Die Frauen erfüllten diese Aufgaben, indem sie es zum Teil der weiblichen Natur gemacht haben. Trotzdem versuchten einige Frauen selbständig zu überleben, und sich sogar beruflich festzuhalten. Zu Anfang des 19. Jahrhunderts konnte man sogar das Erwachen des gesellschaftlichen Bewusstseins bei den jüdischen Frauen bemerken. Um 1866 haben die Jüdinnen die weitgehenden gesellschaftlichen Ziele in Form der Frauenvereine zum Ausdruck gebracht.